

ΜΕΣΑΙΩΝΙΚΑ ΚΥΚΛΑΔΩΝ

ΙΟΣ

Εἰς τὴν Χώραν τῆς νήσου Ἴου μὲ τὰς εἰσέτι ἐπιπεδοστέγους οἰκίας (Πί ν. 667 α) ὁ Ἐφορος ἐπεσκέφθη τὸ παρά τὴν ἐκκλησίαν τοῦ Ἐθαγγελισμοῦ μεταβυζαντινόν, μονόκλιτον, τρουλλαῖον παρεκκλήσιον τῆς Ἁγίας Αἰκατερίνης (Πί ν. 667 β), διαστάσεων 9.48 x 5.26 μ. Ὁ τρούλλος του, διατρυπώμενος ὑπὸ δύο μόνον στενῶν παραθύρων, ἐνὸς πρὸς Α. καὶ ἄλλου πρὸς Δ., στηρίζεται ἀπὸ Β. καὶ Ν. εἰς τυφλὸν τόξον, βάθους 0,69 μ. (τὸ βόρειον) καὶ 0,65 μ. (τὸ νότιον). Τὰ τόξα ἐξέχουν τῶν τοίχων διαγραφόμενα καὶ ἐξωτερικῶς, ὥστε ὁ ναὸς νὰ φαίνεται σταυροειδής.

Οἱ πλευρικοὶ τοῖχοι τῆς Α. καὶ Δ. κεραίας, ὧν αἱ καμάραι εἶναι ὀξυκόρυφοι, ἔχουν ἐσωτερικῶς ἀνὰ ἓν τυφλὸν τόξον. Δύο τεμάχια ἀρραβδῶτων κίωνων, ἐμψευτεμένα εἰς τὸ ἔδαφος, τὸ ἔν ὀπίσω τοῦ ἄλλου, χρησιμεύουν ὡς πούς τῆς ἁγίας Τραπεζῆς. Τὸ κτήριον ἔχει ἐπιχωσθῆ εἰς ἰκανὸν ὕψος. Οἱ τοῖχοι του εἶναι ἐπικεκρισμένοι δι' ἀσβέστου. Ἡ κυκλικὴ σφενδὸν τοῦ τρούλλου, μὲ τοὺς ψευδοκιονίσκους τοὺς ἐπικεκολλημένους εἰς τὴν ἐξωτερικὴν τῆς ἐπιφάνειαν, δίδει τὴν ἐντύπωσιν ὀκταγωνικοῦ κτίσματος. Ὅθεν δυνατόν νὰ ἀποκαλέσῃ τις τὸν τρούλλον ψευδοκτάγωνον. Μεταξὺ τῶν κιονίσκων διαμορφοῦται ἀνὰ μία κόγχη. Ἐπὶ τῆς ἐξωτερικῆς παρειάς τοῦ Ν. τοίχου, εἰς σημεῖον ἀντιστοιχοῦν πρὸς τὸ ΝΔ. σφαιρικὸν τρίγωνον, ἔχει ἐντειχισθῆ ἀνεστραμμένον ἰωνικὸν κιονόκρανον (Πί ν. 667 γ).

Ἡ ἀψὶς τοῦ ναοῦ εἶναι ἡμικυκλική. Ἐντὸς τοῦ μνημείου ἀπόκεινται τεμάχιον ἀρχαίων τριγλύφων καὶ τετράπλευρος μαρμαρινὴ πλάξ, διαστ. 0,815 x 0,72 x 0,055 μ., μὲ ἀνάγλυπτον δικέφαλον καὶ ἄπια ὑπὸ τοὺς πόδας του. Παρά τὴν ἄνω πλευρὰν τῆς ἡ χρονολογία 1789 (Πί ν. 668 α). Ἡ πλάξ ἐχρησίμευε πιθανότατα ὡς ὀμφάλιον τῆς ἐκκλησίας, εἰς τὸ δάπεδον τῆς ὁποίας ὑπάρχουν τάφοι. Τὸ τέμπλον εἶναι ξύλινον, ἀλλὰ ἔχει τῶρα γυμνωθῆ τῶν εἰκόνων του.

Εἰς τὸν αὐτὸν ἀρχιτεκτονικὸν τύπον ἀνήκει καὶ ὁ ναὸς τῆς Γκρεμιώτισσας (Πί ν. 668 β-γ) μὲ τὴν ἐπὶ τοῦ τέμπλου θαυματουργὸν εἰκόνα Παναγίας τῆς Ὁδηγητρίας¹ (17ου αἰ.). Αἱ διαστά-

1. Κατὰ τὴν παράδοσιν, ὡς διηγῆθη αὐτὴν ὁ διδάσκαλος τῆς Ἴου κ. Μαρινάκης, ἡ εἰκὼν ἤλθε ἀπὸ τὴν Κρήτην ἐπὶ Τουρκοκρατίας. « Τὴν εἶχαν ρίξει στὴν θάλασσα καὶ βγήκε στὴν Ἴο. Φάνηκε νὰ πλῆη μὲ ἓνα κανηλι. Πήγαν νὰ τὴν πιάσουν καὶ ἐφευγε. Εἰδοποίησαν ἓναν ἐνάρετο γέροντα ἰε-

σεις τοῦ ναοῦ εἶναι 20.52 x 4.94 μ. Ἡ δυτικὴ καμάρα ἔχει μῆκος πολὺ μεγαλύτερον τῆς ἀνατολικῆς. Ὁ ὀκταγωνικὸς ἐξωτερικῶς τρούλλος φέρει εἰς ἐκάστην πλευρὰν ἐναλλασσόμενα ἀνὰ ἓν παράθυρον καὶ κόγχην.

Ὁ ναῖσκος τοῦ Χριστοῦ εἶναι μικρὸς μονοκάμαρος. Τὸν νάρθηκά του καλύπτει καμάρα χαμηλοτέρα ἐκείνης, ἡ ὁποία στεγάζει τὸν κυρίως ναόν (Πί ν. 669 α). Ἐκ τοῦ τέμπλου προέρχεται ἡ εἰκὼν τῆς Ἁγίας Τριάδος (βλ. ΑΔ 19 (1964) : Χρονικά, σ. 422, Πίν. 501 α).

Εἰς τὸ ναὸν τοῦ Ἁγίου Ἀντανίου, μικρὸν καμαροσκέπαστον κτίσμα ἔχον μορφὴν αἰθούσης, ἐπισύρει τὴν προσοχὴν τοῦ ἐπισκέπτου εἰκὼν τῆς Ἐλεούσης, διαστάσεων 0,765 x 0,573 μ., ἔργον πιθανῶς τοῦ 16ου αἰ., ὑποστὰν ἐνιαχοῦ ἐπισκευῆς (Πί ν. 669 β). Τὰ πρόσωπα εὐτυχῶς ἔμειναν ἄθικτα. Ἡ ἐπιδερμὶς ἔχει χρῶμα καφέ μὲ ὀλίγας ψιμυθιάς καὶ ἡ σκιά βαθὺ καφέ. Τὸ μαφόριον τῆς Θεοτόκου εἶναι βυσσινόχρουν, ὁ χιτῶν τοῦ Χριστοῦ λευκὸς μὲ κοσμήματα, τὸ ἱμάτιον καφέχρουν.

Ἐπὲρ τὴν Γκρεμιώτισσαν, εἰς τὸ Κάστρον, ὁ μονοκάμαρος ναῖσκος τοῦ Ἁγίου Ἐλευθερίου, μὲ τὴν μεγάλην ἡμικυκλικὴν ἀψίδα (Πί ν. 669 γ), ἔχων συνολικ. μῆκος 6.15 καὶ πλάτος 3.73 μ., εἶναι ἐξωτερικῶς ἐπικεχωσμένος ἀπὸ Β. καὶ Α. εἰς ὕψος ἰκανόν. Ὁ δυτικὸς τοῦ τοίχου ἔχει ἀρκούντως φθαρῆ (Πί ν. 670 α) καὶ ἡ ἀνάγκη ἐπισκευῆς προβάλλει ἄμεσος.

Εἰς τὸν ναὸν εἰσέρχεται τις διὰ δύο θυρῶν : μιᾶς ἀνοιγομένης εἰς τὸν Δ. τοῖχον καὶ ἄλλης εἰς τὸν Ν. τοξοειδῆς. Εἰς τὴν ΒΔ. γωνίαν, ἐπὶ τῆς προσόψεως, ἐπίμηκες μάρμαρον ἐπικεκρισμένον δι' ἀσβέστου, φέρει ἐγχάρακτον ἀρχαίαν ἐπιγραφὴν. Καὶ ἐντὸς τοῦ ναοῦ εἰς τὴν ἀψίδα καὶ τὸν Β. τοῖχον ἔχουν ἐντειχισθῆ ἀρχαῖαι ἐπιγραφαί, διαστ. 0,14 x 0,15 καὶ 0,125 x 0,10 μ.

Ὡς πούς τῆς ἁγίας Τραπεζῆς ἐχρησίμευε τμήμα παλαιοῦ πολυγωνικοῦ κίονος. Ἄλλο τεμάχιον ἀρραβδῶτου κίονος ἀπόκειται ἐντὸς τοῦ ἱεροῦ.

Τὸ πρὸς Α. ἡμισυ τοῦ ναοῦ στενοῦται, μορφουμένου ἑκατέρωθεν ἐνὸς ψευδοπεσοῦ, ὅστις ἐξέχει κατὰ 0,40 μ. Οἱ ψευδοπεσοὶ εἶναι νεώτεροι προσθήκαι, καθὼς δ' ἔχουν ἀποκολληθῆ τῶν τοίχων, φαίνονται ὀπίσω τοῦ ἐνὸς τοιχογραφίας. Τοὺς ψευδοπεσοὺς συνδέουν μὲ τὸν Α. τοῖχον τοῦ ναοῦ, τυφλὰ τόξα. Ἐπὲρ αὐτὰ ἔχουν κτισθῆ

ρεᾶ, ποὺ ἀφοῦ ἔκανε πρῶτα τὴν προσευχὴ του, κατέβηκε στὸ γυαλὸ καὶ τὴν ἐπίασε». Κατὰ παραλλάσσοντα τρόπον ἐκτίθεται ἡ παράδοσις παρά Θ. Κ. Ὁθωνάφ, Ἡ νήσος Ἴος, Ἀθήναι, 1938 σ. 30.

προσθήκη της καμαρωτής στέγης, βαθμηδόν αποσβεννύμενοι εις τὴν ἀρχικὴν. Ἐξ αἰτίας τῶν προσθηκῶν ἡ καμάρα τοῦ ἱεροῦ ἐμφανίζει τώρα τομὴν ὀκυκρούμενον τόξου. Ὑπὸ τὰ πεσόντα ἀσβεστοκοινάματα, κατὰ τὸ δυτικὸν ἡμισυ τοῦ ναοῦ καὶ μάλιστα ἐπὶ τοῦ βορείου τοίχου, διακρίνονται λείψανα τοιχογραφιῶν (Πί ν. 670 β). Ἀριστερὰ εἰκονίζονται ὡσεὶ στρατιῶται, εἰς τὸ μέσον δύο μορφαὶ καὶ δεξιὰ ἄλλη βαδίζουσα πρὸς αὐτάς, ἔχουσα βραχὺ τὸ ἐνδυμα, μὴ ἐξικνούμενον μέχρι τῶν γονάτων. Κατωτέρω, μεταξὺ τοῦ Δ. τοίχου καὶ τοῦ Β. ψευδοπεσοῦ, ἐπὶ τμήματος τοιχογραφίας, χάραγμα, μετὰ τὴν χρονολογίαν 1468.

Ἐπομένως αἱ τοιχογραφίαι εἶναι παλαιότεραι, ἀναγόμεναι μᾶλλον εἰς τοὺς ἐσχάτους βυζαντινοὺς χρόνους.

N. B. ΔΡΑΝΔΑΚΗΣ

*

ΜΕΤΑΒΥΖΑΝΤΙΝΑΙ ΕΙΚΟΝΕΣ ΚΕΑΣ

Ἐκ τῶν εἰκόνων τῶν καταγραφεισῶν εἰς Κεάν, μόνον αἱ χρονολογημέναι ἀξίζουσιν νὰ σημειωθοῦν ὡς δείγματα μεταβυζαντινῆς ζωγραφικῆς.

Ἡ παλαιότερα ἐξ αὐτῶν εἶναι ἡ εἰκὼν τοῦ Ἁγίου Ἰωάννου τοῦ Προδρόμου εἰς τὸ τέμπλον τοῦ Ἁγίου Σπυριδῶνος εἰς τὴν Χώραν.

Ὁ Ἅγιος εἰκονίζεται ὄρθιος καὶ κατ' ἐνώπιον. Εὐλογεῖ καὶ κρατεῖ εἰς τὴν ἄριστεράν χεῖρα ἀνεπτυγμένον πρὸς τὰ ἄνω εἰλητῆριον. Φέρει βαθυπρασίνην μυλωτὴν καὶ καστανόχρουν ἱμάτιον. Εἰς τὸ κάτω μέρος τῆς εἰκόνης ἄριστερὰ καὶ δεξιὰ, ἐντὸς ὀρθογωνίων πλαισίων, σκηναὶ ἀπὸ τὸν βίον τοῦ Ἁγίου. Κάτωθεν τοῦ εἰλητῆριου ὑπάρχει ἡ ἐπιγραφή: *Δέησις Ἀντωνίου Σκορδίλη κ(αί) Μοσκοῦ Χοματιανοῦ*. Ἡ χρονολογία κάτωθεν τῆς ἀποκεφαλίσσεως (1706). Ἀντώνιον Σκορδίλην, ζωγράφον, ἀπαντῶμεν εἰς μίαν εἰκόνα τοῦ Χριστοῦ, εἰς τὸ τέμπλον τῆς Παναγίας Καστριανῆς. Ὁ Χριστὸς εἰκονίζεται ἐνθρονος εἰς τὸν τύπον τοῦ Μεγάλου Ἀρχιερέως. Εὐλογεῖ καὶ μετὰ τὰς δύο χεῖρας καὶ φορεῖ καστανοκίτρινον σάκκον μετὰ μελανοὺς σταυροὺς καὶ κυανόλευκον ὠμοφόριον. Εἰς τὰς τέσσαρας γωνίας τοῦ θρόνου τὰ σύμβολα τῶν Ἐδαγγελιστῶν. Ἐπάνω εἰς τὰ γόνατά του ἀνοικτὸν Ἐδαγγέλιον *Δεῦτε πρὸς με...* Ὁ προπλασμός εἰς τὰ γυνὰ μέρη ἔχει χρῶμα φαιὸν καὶ ἡ φωτεινότερα ἐπιδερμὶς ρόδιον μετὰ λευκάς, λεπτὰς γραμμὰς, αἱ ὁποῖαι τονίζουσιν τὰ φῶτα. Κάτω ἄριστερὰ ἡ ὑπογραφή τοῦ ζωγράφου καὶ ἡ χρονολογία: *Χεῖρ Ἀντωνίου Ἱερέως | Σκορδίλη 1708*. Δεξιώτερον: *Δέησις Γιανακοῦ Μπαρρακῆρ*.

68

Τὸν αὐτὸν ζωγράφον εὑρίσκομεν καὶ εἰς μίαν Σταύρωσιν εἰς τὸν Ἅγιον Ταξιάρχην, μικρὸν μονόκλιτον, ἐπιπεδόστεγον, μεταβυζαντινὸν ἐκκλησίδιον. Ἔχει διαστάσεις 0,59 x 0,85 μ. καὶ κρέματα εἰς τὸν τοῖχον.

Εἰκονίζεται ὁ Χριστὸς ἐσταυρωμένος μεταξὺ δύο ληστῶν. Ἀριστερὰ κάτω ἡ Παναγία μετὰ τρεῖς μυροφόρους, δεξιὰ τρεῖς στρατιῶται καὶ ἀπὸ τὴν μίαν πλευρὰν καὶ τὴν ἄλλην τοῦ σταυροῦ οἱ δύο γνωστοὶ στρατιῶται μετὰ τὴν λόγχην καὶ τὸν σπόγγον. Ὅπισθεν ἀρχιτεκτονήματα. Ἄνωθεν τοῦ σταυροῦ ὁ ἥλιος καὶ ἡ «σελήνη». Κάτω δεξιὰ ἡ ἐπιγραφή: *Χεῖρ Ἀντωνίου Ἱερέως Σκορδίλη καὶ ἄριστερὰ: 1708 Δέησις Παρθενίου Ἱερομονάχου*. Ὁ προπλασμός εἶναι καστανόχρουν, σιτόχρουν ἢ φωτισμένη ἐπιδερμὶς καὶ τριγωνικὰ τὰ λευκὰ φῶτα.

Ἀντώνιος (sic) Σκορδίλης εἶναι καὶ ὁ ζωγράφος ποῦ ὑπογράφει τὴν εἰκόνα τοῦ Ἁγίου Χαράλαμπου εἰς τὸ τέμπλον τοῦ ὁμωνύμου ναοῦ. Ὁ Ἅγιος εἰκονίζεται ἐνθρονος, εὐλογεῖ καὶ κρατεῖ τὸ Ἐδαγγέλιον. Φορεῖ χρυσοπράσινον στιχάριον, χρυσερυθρον φαλιόνιον, ἐπιτραχήλιον καὶ ἐπιγονάτιον. Γύρω σκηναὶ ἀπὸ τὴν ζωὴν του 1) *ποῦ ἐνταφιάζουσιν τὸν ἅγιον* 2) *ποῦ χαλίνωσαν τὸν ἅγιον* 3) *ποῦ ἠάτρεπε τὸν δαιμονισμένον* 4) *ποῦ σουβλίζουσιν τὸν ἅγιον* 5) *ποῦ ἐκάθισαν τὸν ἅγιον στὸ ἄλογο* 6) *κρίσις τοῦ βασιλέως*. Αἱ διαστάσεις τῆς εἰκόνης εἰναι 0,565 x 0,775 μ. 1753 Δέησις τοῦ δούλου τοῦ Θεοῦ *Μιχαλάκη Κάρλου καὶ τῆς συμβίας καὶ τῶν τέκνων. Χεῖρ Ἀντωνίου Σκορδίλη*.

Εἰς τὸν Ἅγιον Ταξιάρχην τῆς Χώρας ἐπανευρίσκομεν τὸν Ἀντώνιον Σκορδίλην, ζωγράφον τῆς εἰκόνης τοῦ Ταξιάρχου, ἡ ὁποία κρέματα εἰς τὸν τοῖχον. Ὁ Ἀρχάγγελος εἰκονίζεται ὄρθιος, κατ' ἐνώπιον καὶ κρατεῖ εἰς τὴν δεξιὰν χεῖρα ρομφαίαν, εἰς δὲ τὴν ἄλλην ζυγόν.

Κάτω ἄριστερὰ: *ἁγνὴ Χεῖρ Ἀντωνίου Σκορδίλη*. Δεξιώτερον: *Δέησις τοῦ δούλου τοῦ Θεοῦ Κωνσταντίνου καὶ τῆς σιβῆας καὶ τὸν τέκνον*.

Γύρω σκηναὶ ἀπὸ τὸ Συναξάρι τοῦ Ἀρχαγγέλου. Ὑπὸ τὸ ὄνομα Ἀντώνιος Σκορδίλης γνωρίζομεν δύο ζωγράφους (βλ. Δ. Σισιλιάνου, Ἑλληνες Ἀγιογράφοι μετὰ τὴν Ἄλωση, Ἀθήναι 1935, σ. 192), τὸν Ἀντώνιον Σκορδίλην Ἀναγνώστην καὶ τὸν Ἀντώνιον Ἱερέα Σκορδίλην. Περὶ τοῦ πρώτου οὐδὲν ἔχομεν νὰ προσθέσωμεν.

Μετὰ τὸν Ἱερέα ἔχομεν Ἀντώνιον Σκορδίλην πρέπει νὰ σχετισθῇ ὁ ἰδικὸς μας Ἀντώνιος Ἱερέως Σκορδίλης, ὁ ὑπογράφων τὴν εἰκόνα τοῦ Μεγάλου Ἀρχιερέως Παναγίας τῆς Καστριανῆς καὶ τὴν Σταύρωσιν τοῦ Ταξιάρχου. Τοῦ γνωστοῦ Ἱερέως Ἀντωνίου Σκορδίλη κατὰ τὸν Γεώργ. Λαμπάκη (Περιηγήσεις ἡμῶν ἀνὰ τὴν Ἑλλάδα

Τοσ. Χώρα : α. Άποψις τῆς πόλεως ἀπὸ τοῦ κάστρου, β. Παρεκκλήσιον Ἁγίας Αἰκατερίνης, γ. Ὁ τροῦλλοσ τῆς Ἁγίας Αἰκατερίνης

Ἴος. Χώρα : α. Τὸ ὄμφάλιον τοῦ παρεκκλησίου τῆς Ἁγίας Αἰκατερίνης, β. Ἡ πρόσοψις τῆς Γκρεμιώτισσας, γ. Ἡ ἀνατολική πλευρά τοῦ ἴδιου ναοῦ

Ν. ΔΡΑΝΔΑΚΗΣ

Ίος. Χώρα : α. Ό εις τό κάστρον ναΐσκος του Χριστου, β. Ναΐσκος του Άγιου Άντωνίου. Λεπτομέρεια
εικόνας της Έλεούσης, γ. Η ανατολική πλευρά του εις τό κάστρον ναου του Άγιου Έλευθερίου

Ν. ΔΡΑΝΔΑΚΗΣ

Ἰος, Χώρα. Ναός Ἁγίου Ἐλευθερίου : α. Ἡ πρόσῳψις τοῦ ναοῦ, β. Τοιχογραφία